

Nagy József

FEJLESZTÉS *mesékkel*

*Az anyanyelv,
a gondolkodás
fejlődésének
segítése
mesékkel
4–8 éves
életkorban*

Módszertani segédlet
óvodapedagógusoknak
és tanítóknak

MZAIK

Nagy József

FEJLESZTÉS
mesékkel

Az anyanyelv, a gondolkodás fejlődésének segítése
mesékkel 4–8 éves életkorban

Harmadik, változatlan kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2017

TARTALOM

BEVEZETŐ	7
<i>Nyitrai Ágnes</i>	
1. A MESE, A MESÉLÉS FEJLESZTŐ HATÁSA	9
Mese és mesefajták	9
A mesélés spontán szocializációs hatása	15
A mesélés a szociális kompetencia spontán fejlesztője	16
A mesélés az anyanyelv spontán fejlesztője	20
A mesélés a gondolkodás spontán fejlesztője	21
A spontán fejlődés szándékos segítése	26
A mesék kiválasztása, a mesélés gyakorisága és ismétlése	27
Illusztráció	28
Szándékos fejlődéssegítő csoportos beszélgetés a mesék tartalmaival	29
<i>Nagy József</i>	
2. A RELÁCIÓSZÓKINCS FEJLŐDÉSÉNEK SEGÍTÉSE	32
A relációszókincs	32
Egységek és relációk	33
Perceptuális egységkezelés és viszonykezelés	33
Nyelvi/fogalmi szintű egységkezelés és viszonykezelés	36
Térbeli relációszókincs	38
Időbeli relációszókincs	39
Mértékbeli/mennyiségi relációszókincs	40
A relációszókincs spontán fejlődése	42
Az országos átlag fejlődése	43
Az összetevők fejlődése	44
Fejlettségbeli különbségek	46
Pedagógiai tanulságok	47
A relációszókincs fejlődésének segítése	47
Egy fejlődéssegítő kísérlet eredményei	48
Általános fejlődéssegítési lehetőségek	49
Fejlődés-segítés csoportos beszélgetéssel	50
<i>Nyitrai Ágnes</i>	
3. AZ ÖSSZEFÜGGÉS-KEZELÉS FEJLŐDÉSÉNEK SEGÍTÉSE	53
Összefüggés	53
Szerveződés szerinti összefüggésfajták	55
Bonyolultság szerinti összefüggésfajták	57
Létezési mód szerinti összefüggésfajták	57

Általánosítás szerinti összefüggésfajták	58
Összefüggés (szabályszerűség) és szabály	59
Összefüggés és gondolkodás	60
Gondolkodás	60
Gondolkodás és prediktív képesség	62
Az összefüggés-kezelés spontán fejlődése	64
Az összefüggés-kezelő képesség fejlettségi szintjei	64
Az összefüggés-kezelő képesség spontán fejlődési folyamatai: tapasztalatok és kutatási eredmények	65
Egy országos reprezentatív felmérés eredményei	67
Az összefüggés-kezelő képesség fejlődésének szándékos segítése mesékkel/meséléssel	70
Az összefüggések kiválasztása és feltárása	71
Szándékos fejlődéssegítés meséléssel	75
Az összefüggés-kezelés fejlődéssegítése csoportos beszélgetéssel	77
A fejlődés diagnosztikus kritériumorientált értékelése	79

Vidákovich Tibor

4. A KÖVETKEZTETÉS FEJLŐDÉSÉNEK SEGÍTÉSE	81
A következtetés értelmezése	82
Kijelentés-logikai következtetések	82
Predikátumlogikai következtetések	85
A következtetés vizsgálati módszerei	87
A következtetés fejlettség-vizsgálatának hazai előzményei	87
A következtetés vizsgálata a DIFER-ben	89
A következtetés fejlődése	91
A következtetés összeteljesítményének alakulása	92
A következtetési típusok fejlődése	94
Egyéni fejlettségbeli különbségek	97
A következtetés fejlődésének segítése	98
Fejlődéssegítés mesékkel	101
Fejlődéssegítés tantárgyi tartalmakkal	103

Nyitrai Ágnes

5. CSOPORTOS BESZÉLGETÉSRE ELŐKÉSZÍTETT MESÉK	105
Általános tájékoztató	105
A meseválasztás segítője	106
Ötven mese	110
A mesék magyar nyelven publikált forrásai	210

SZAKIRODALOM	211
---------------------------	------------

ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK	216
---------------------------------------	------------

BEVEZETŐ

Ismeretes, hogy az iskolába lépő gyermekek között ötévnyi a fejlettségbeli különbség. Az ötödik évfolyamba lépő tanulók egyharmadának fejlődése lelassul, aminek következtében a tizedikes szakiskolások átlagos értelmi fejlettsége az ötödik-hatodik évfolyamos tanulók átlagos fejlettségi szintjén reked meg. A kutatások szerint a felnövekvő generációk jövőjét, sorsát az iskolába lépők szélsőséges *fejlődési fáziskülönbségei* határozzák meg. Az iskola 1. évfolyamán és a 8. évfolyam végén elért eredmény közötti korreláció 0,86 (Nagy, 1974, 40.). Mindebből az következik, hogy az iskolába lépők szélsőséges fejlődési fáziskülönbségeit figyelembe vevő és kezelni képes megoldásokra van szükség. Ez a könyv a sorozat egyik tagjaként e megoldáshoz kíván hozzájárulni.

Az *anyanyelv* személyiségfejlődést befolyásoló három szintjét célszerű pedagógiai szempontból figyelembe venni: a szituatív, a leíró (narratív) és az értelmező (prediktív, paradigmatis) szinteket. Ezeket a szinteket a különböző tudományágakban különböző megnevezésekkel írják le. Mi általában az előző mondatban szereplő megnevezéseket fogjuk használni. A *szituatív szint* a felek „itt és most” szituációba kötött kommunikációja, a közlés tartalma az aktuális szituáció által adott, meghatározott (például: – Add ide! – Nem adom.). Gyermekünk jelentős hányada szituatív szintű anyanyelvvvel lép be az iskolába, ahol dominánsan a *narratív szintet* használjuk, vagyis ennek ismeretére, használatára lenne szükség. A szituatív szintű, a fejletlen elbeszélő szintű anyanyelvű tanulók nehéz, reménytelen helyzetbe kerülnek. A mesék, a mesélések a megoldás kiváló lehetőségét kínálják. A mesékben továbbá implicit módon szerepelnek az *értelmezés*, a predikció elemei is. Ezt a lehetőséget kihasználva elvégezhető az összefüggés-kezelő, a prediktív képesség elemi szintű fejlődésének elősegítése is. (E téma kör ismertetését lásd főleg az 1. és a 3. fejezetben.)

A *gondolkodás* a legáltalánosabb köznyelvi értelemben az információkezelést jelenti. Ilyen értelemben gondolkodás például a problémamegoldás, a kommunikáció is. Szűkebb értelemben gondolkodásnak nevezzük az olyan aktivitásunkat, amely meglévő tudásunkból új tudást hoz létre konvertálással, rendszerezéssel (a Piaget-féle osztályok és viszonyok logikájával, gondolkodási műveletrendszerével), értelmező, prediktív (megérző, jósló, becslő, következtető, magyarázó, indokló) aktivitással avagy kombinálással (a téma tömör összefoglalását lásd: Nagy, 2007, 39.). Könyvünkben a relációszókincs fejlődésének segítését az anyanyelvi kifejezés és a rendszerező képesség szempontjából egyaránt fontosnak tartjuk. (2. fejezet). A 3-4. fejezet az összefüggés-kezelés (a prediktív képesség) és a tapasztalati formális következtetés fejlődésének segítésével foglalkozik.

A *mesé* narratív műfaj, a *mesélés* elbeszélő, társas tevékenység, amely tartalmazza, használja a narratív kommunikáció eszközeit, a gondolkodást (a Piaget-féle osztályok és viszonyok gondolkodási műveletrendszerét) és az ehhez szükséges mondatsémákat, szövegsémákat. Mivel a gyermekek nagyon szeretik a mesélést, kedvenc meséiket ismételtten, sokszor szeretik meghallgatni, rendkívül hatékony lehetőséggel rendelkezünk. A narratív mondat- és szövegsémák szilárd elsajátításával a mesélés a személyi-

ség fejlődéséhez jelentős mértékben hozzájárul. Azok az 5-6 éves gyermekek, akiknek szinte minden nap mesélnek, másfél évvel fejlettebbek értelmileg és szociálisan azoknál, akiknek nem szoktak mesélni. Még nagyobb (két év) a hatása a „szóbeli együttműködésnek”, vagyis a rendszeres *beszélgetésnek* (Nagy, 1980, 309.). A 2-3-4. *fejezet*, valamint a beszélgetésre feldolgozott, előkészített 50 mese ezt a lehetőséget hasznosítja (5. *fejezet*). Mindennek azonban az a feltétele, hogy alapos ismereteink legyenek a meséről, a mesélésről, spontán fejlődéssegítő hatásokról: ezt adja meg az 1. *fejezet*.

A könyv a 4-8 évesek fejlődésének segítésére koncentrál. Ez nem azt jelenti, hogy később nincs szerepe a mesélésnek, de gyermekkorban az élménynyújtó szövegek, mesélések különösen alkalmasak a fejlődés segítésére. Továbbá a rendszeres mesélés négyéves kor előtt is nagymértékben segíti a gyermekek szociális és értelmi fejlődését, de ekkor még a meséről kevés gyermekkel kezdeményezhető hatékony beszélgetés.

Az oktatás, a nevelés, a képzés, a fejlesztés fogalmakat sokan és gyakran értelmezik úgy, hogy e tevékenységnek tárgya és nem alanya a tanuló. Ha a gyermek, a tanuló a pedagógiai tevékenység alanya, a tanulás, a fejlődés saját jól motivált aktivitásának eredménye, amelyet szükség szerint segíthet a szülő, a pedagógus. Ebben az értelemben az oktatás, a nevelés, a fejlesztés *proszociális, segítő tevékenység*. Mivel azonban ez a jelentés ma még nem általános érvennyel kapcsolódik e fogalmakhoz, ezért ebben a könyvben következetesen a *fejlődéssegítés, a fejlődés segítése* kifejezéseket használjuk (a téma részletes ismertetését lásd: Nagy, 1995, 157-200.)

Ez a könyv nem a hagyományos pedagógiai szokásrendszerre, jól ismert elméleti alapokra épül. Ezért a fejezetek első részei elméleti alapokat kínálnak. Ezeknek az a célja, hogy a pedagógusok jól megérthessék: mit miért csinálnak a gyermekek fejlődésének segítése érdekében megfelelő köznyelvi szókinccsel, módszerekkel.

1. A MESE, A MESÉLÉS FEJLESZTŐ HATÁSA

Nyitrai Ágnes

A 4-8 éves gyermekek túlnyomó többsége még nem gyakorlott olvasó, ezért a mese számukra csak mesélés által hozzáférhető (mi csak a személyes kontaktus révén megvalósuló meséléssel foglalkozunk). Érdekes felidézni, hogy a legtöbb európai nyelvben a *mese* szó a mondani, elmondani igével hozható etimológiailag összefüggésbe (az angol *tale*, a német *erzählen*, a francia *conte*, a latin *fabula* szavak – és még lehetne folytatni a felsorolást – mindegyikének jelentésében benne van a mondani, elmondani, elbeszélni). Mindebből következik, hogy a mese nem pusztán szöveg. A mese lényege a mesélés, amikor valaki(k) elmondják valaki(k)nek. A magyar nyelvben a finnugor eredetű *mese* szó jelentése is a *mondani* szóval hozható kapcsolatba. A XV. és XVI. századból származó kódexekben a *mese* szó a rejtvény értelmében használatos, a mai jelentése csak a XVIII. századtól található meg (Voigt, 1998 és 1999).

Ez a könyv a *mese*, a *mesélés* személyiségfejlesztő hatásáról, a fejlődéssegítés lehetőségeiről, módszereiről szól. Mivel könyvünkben a mese központi jelentőségű, továbbá a mesék, a mesefajták különböző jellegű mondanivalói által a tartalmi ismeretek is szerepet játszanak a fejlesztő hatásban, ezért az *első alfejezetben* a szakirodalom alapján összefoglaló áttekintést adunk a meséről mint műfajról, szövegről, a mesefajtákról. A *második alfejezet* a mesélés, a mesemondás spontán szocializációs hatásáról szól. A *harmadik alfejezet* a spontán fejlesztő hatás segítségét ismerteti. A *negyedik alfejezet* a mesék megismert tartalmainak felhasználásával a csoportos beszélgetéssel megvalósítható fejlődéssegítés lehetőségeit mutatja be.

MESE ÉS MESEFAJTÁK

Ez az alfejezet átfogó szakirodalmi áttekintés a meséről, a mesefajtákról elsősorban a tartalmi mondanivaló szempontjából, de más szempontok is szerepelnek. A mese egyidős az emberiséggel. Az egyes történelmi korszakok, mint „geológiai rétegek őrződtek meg benne”. (Petrolay, 1990, 7.). Az őskori félelmek emlékét őrzik például az ember-evő sárkányok, a királykisasszonyos mesékben pedig az európai lovagkor tükröződik. Az ipari forradalom és a polgárosodás hatására új mesehősök jelentek meg: a kereskedők és az iparosok. A fejlődéssel összhangban változnak a hősök életkörülményei, eszközei, használati tárgyai. A mai mesék hősei a jelenkornak megfelelő környezetben élnek, autóval, repülővel közlekednek, faxon, e-mailen lépnek kapcsolatba egymással (Voigt, 1998).

Ugyancsak Voigt Vilmos írásából ismerhetjük meg a magyar mesetörténetet (Voigt, 1998). A legrégebbi mesefeljegyzés a Kr.e. 2000-1700 közötti időből származik Egyiptomból *A hajótörött története* címmel. A mezopotámiai kultúra kiemelkedő alkotása, a *Gilgames-eposz* is több népmesei motívumot tartalmaz. *Homérosz* hőskölteményében, az *Íliászban* és az *Odiüsszeiában* is vannak meseszerű történetrészek. *Aesopus*

állatmeséi végigkísérik az emberiség történelmét eredeti formájukban is, számos átdolgozás ihletőjeként is. A héber mesekincs legkorábbi emlékeit az *Ószövegségben* olvashatjuk. Kiemelkedő mesegyűjtemény a tanítómeséket tartalmazó Pancsatantra, amely egy buddhista pap alkotása. Kr.u. a 7. századból való az Ezeregyéjszaka, melyből a koraközépkori Kelet mesés világát ismerhetjük meg. A középkori és újkori Európában is virágzott a mese-irodalom, C. Perrault, *La Fontaine*, a *Grimm-fivérek* és *Andersen* meséin évszázadok óta nemzedékek nevelkednek, alkotásaik az európai kultúrában a kollektív tudás szimbolikus üzenethordozói. Voigt becslése szerint „ez ideig körülbelül húsz-huszonötezer magyar és még néhány ezer más nyelvű (például cigány) mesét írtak le nálunk. Ennek az anyagnak legfőljebb kétharmada hozzáférhető ma” (Voigt, 1998, 242.).

A XX. sz. elején kezdett kialakulni az igény a hatalmas összegyűjtött mesekincs valamiféle rendezésére. A formai és a *tartalmi sajátosságok* elemzése a különböző csoportosítások, mesetípusok kialakításához, mesekatalógusok létrejöttéhez vezet. A mese-morfológia megteremtője V. J. Propp, aki az orosz varázsmesék formális-strukturális elvek szerinti tipologizálásával új korszakot és irányt nyitott a mesekutatásban. Mára már klasszikussá vált, a kutatásokban alaplúnak számító, 1928-ban publikált írása csak közel 50 év múlva, 1975-ben jelent meg először magyarul (Propp, 1999).

A mesék osztályozása igen nehéz, elsősorban az osztályozás alapjául szolgáló differencia specifica megválasztása miatt (a sokféle jellemző ugyanis több mesetípusra is érvényes, így az egymást kizáró kategóriák kialakítása szinte lehetetlen). Ugyanakkor az egyes mesetípusok egymástól való különbözősége mégis nyilvánvalóan létezik, és bizonyos esetekben jelentőséggel is bír, vagyis a típusok léteznek, a tipologizálásnak létjogosultsága van.

Propp idézi, egyben – elsősorban bizonyos fogalmak értelmezhetetlensége miatt – bírálja Wundt felosztását, mely a következő:

- mitologikus fabulamesék
- tiszta varázsmesék
- biológikus mesék és fabulák
- tiszta állatfabulák
- eredetmesék
- tréfás mesék és fabulák
- erkölcsi tartalmú fabulamesék (Propp, 1999, 15-16.).

Az *Aarne*-féle mesekatalógus (1911) fő osztályai: az állatmesék, a tulajdonképpeni mesék (ezek a varázsmesék) és az anekdoták. *Aarne* alosztályokat is bevezetett, ami az osztályozás elvégzésének nagy segítője. Igazán nem is tudományos rendszerezésre törekedett, hanem gyakorlati útbaigazító szerepet szánt művének. Rendszere a jelenleg leginkább elfogadott *Aarne-Thompson* (1961) európai nemzetközi mesekatalógus kidolgozásának egyik meghatározó alapja lett. *Arany László* (1867) 3 mesetípusot különböztet meg: csodás mesék, állatmesék, tréfás mesék. *Tarbay Ede* ezt a felosztást bővíti a következő csoportosítást létrehozva: tündérmesék, állatmesék, novellamesék (*Tarbay* ide sorolja a mondákat és a legendákat is, utal a monda, a legenda és a néprege gyakori összemosódására), tréfás mesék (ennek egyik ága a bolond-mesék csoportja). *Tarbay*

nem törekedett rendszer létrehozására. „Mindaz, ami a népmesék alfajairól az előzőekben elmondatott, csak töredéke és önkényes kiemelése annak, amit a népmese tudósai megfogalmaztak, rendszerbe foglaltak.” (Tarbay, 1999, 42.). Ugyanakkor az egyes csoportok lényegi jellemzőinek gyakorlat közeli bemutatása és a bőséges példák felsorolása nagymértékben segíti a mesével foglalkozó szakembereket a mesék osztályozásában.

A magyar népmesekincs műfajait és az egyes mesetípusok gyakoriságát Voigt Vilmos a következőképpen mutatja be, utalva arra, hogy a műfajok zömmel nemzetközi jellegűek, vagyis más népek mesekincsében is jelen vannak, a kedveltség aránya azonban nemzetenként és koronként jelentősen eltérő (Voigt, 1998).

– tündérmese	50%
– novellamese	10%
– állatmese	3-4%
– legendamese	12,5%
– tréfás mese	16,5%
– formulamese (láncmese)	
– csalimese	
– hazugságmese	

Az egyes csoportosításokból, felosztásokból jól látható, hogy szinte ugyanazon kategóriarendszer bővítéséről/szűkítéséről van szó az egyes szerzők munkáiban. Az egyes mesetípusok szerkezetüket és bizonyos formai jellemzőiket tekintve különböznek egymástól, például: a novellamesében kb. fele-fele a párbeszédes és az elbeszélő részek aránya, a tréfás mese inkább elbeszélő jellegű. A tündérmeséknek jellegzetes a kezdete és a vége. A családmodellek tekintetében is van különbség az egyes mesetípusok között. A tréfás mesék például a házasság buktatóira helyezik a hangsúlyt, a hűtlenség, a csapodárság, az erotika szélsőségeire játszanak rá, a tündérmesékben viszont egy rendkívül zárt, hagyományos családkép rögzített (Boldizsár, 2004).

A tündérmese a leggyakoribb műfaj, hihetetlen gazdagsága és összetettsége miatt esetenként célszerű további csoportosítása. Valamennyi tündérmese közös és legfontosabb jellemzője a természetfeletti erők, a csodás elemek jelenléte. Ez a műfaj áll legközelebb nagyepikához, a regényhez. A csodálatos lények (tündérek, manók, boszorkányok és sárkányok) és eszközök (varázssapka, varázspálca, láthatatlanná tévő köpönyeg, hétmérföldes csizma, stb.) segítik vagy hátráltatják a hőst célja elérésében. Jellemzőek a helyszínek és az időszámítás módja. A mese szerkezete is fokozza az érzelmi hatást: a bevezetésben bemutatott mesehős a kezdeti egyensúlyi helyzetének általában objektív megbomlása következtében egyre kilátástalanabb helyzetbe kerül a bonyodalom során. A teljes reménytelenségben (tetőpont) nem várt megoldással minden jóra fordul, a kezdeti egyensúlyi helyzet magasabb szinten újra helyreáll.

Erre a mesetípusra jellemzőek leginkább a mesei fordulatok és a vissza-visszatérő mesei motívumok (például a szép és a csúnya, a jó és a gonosz ellentéte, avagy a három kívánság motívuma). Bizonyos események többszöri, de mindig magasabb szinten történő ismétlése nagymértékben hozzájárul a feszültség fokozásához: a hősnek egyre nagyobb kísértéssel kell szembenéznie, egyre erősebb ellenféllel kell megküzdenie, egyre nehezebb feladatokat, élethelyzeteket kell megoldania. (A számok növekedése

egyre nehezebb próbákat jelöl, de ugyanígy a fokozás eszköze a bronz-ezüst-arany jelző megjelenése, stb.).

A tündérmese pontos helyszíne nem ismert, de nem is lényeges. A magyar népmesék jellegzetes helyszín-meghatározása: az Üveghegyeken innen, az Óperenciás tengeren is túl, ... az ausztriai Enns-völgyét és az Alpokat jelöli. A mesék hősei típusokat jelölnek, gyakran nevük sincs, vagy ha mégis, az is inkább tulajdonságot jelöl (Csipkerózsika, Hamupipőke, Hüvelyk Matyi, vagy a leggyakrabban használt keresztnevek valamelyike (Hänsel und Gretel, magyarul Jancsi és Juliska), ezzel is az általánost, a tipikust és nem az egyedit erősítve. A szereplők jelleme mindig pasztikus: csak a történet szempontjából lényeges tulajdonságaikat ismerjük meg, azok is változatlanok maradnak a mese egész folyamán. A tündérmese világa a normák világa, a logika törvényei itt nem érvényesek. Morálja nem objektív: a főszereplő szempontjából ítéli meg a történetet. A befejezés mindig a jó győzelmét hozza: a főhős a gonoszt legyőzve jut el a boldogsághoz.

A *novellamese* „az európai ókor és középkor terméke, és főként a reneszánsz után került be az európai népek folklórába. ... A novellamese hősei is királyfiak és királykisasszonyok, csak egy kicsit több könnyel és sóhajtozással, akiknek bonyodalmas élet-történetét, hányattatásaikat, utazásaikat, egymástól való elszakadásukat majd újra egymásra találásukat mondja el a gazdagon színezett mese”. (Voigt, 1998, 243.).

A novellamese hősei gyakran hétköznapi emberek, hétköznapi élethelyzetekben, a csoda egy-egy tárgyhoz kapcsolódik. Jó példa erre az *Egy szem borsó* című mese, melyben az előkelő családnál szállást kérő fiú egész éjjel az elgurult borsószemet keresi. Azt reméli ugyanis, hogy az elültetett borsóból az egyre nagyobb terméseknek köszönhetően meggazdagszik. A házigazdák arra gondolnak, hogy a fiú királyfi, aki nem tud a kényelmetlen ágyban aludni. Ezért hozzáadják a lányukat feleségül.

A novellamesére jellemző, hogy a történet egyetlen helyzetben zajlik, szemben a tündérmesével, melynek cselekménye esetenként évtizedeken és helyszínek sokaságán ível át. A novellamese és a hétköznapi élet kapcsolódása sokkal nyilvánvalóbb: míg a varázsmesének csak az érzélemvilágát és a mondanivalóját érezzük hétköznapiinak, addig a novellamese számos mozzanatával kapcsolatban érezzük, hogy az bármikor bármelyikünkkel megtörténhet.

Az *állatmesék* csoportja több alcsoportra bontható. „A legegyszerűbb állatmesék hőse a medve, a farkas meg a róka, közülük a butább mindig pórul jár. Komplikáltabbak – és nem is minden irodalmi befolyástól mentesek – a különböző állatcsoportok egymáshoz való viszonyát bemutató mesék csoportja. Több mese az ember és az állat kapcsolatát tárgyalja, néhány fabula pedig csak szintérnek, álcának használja fel az állatokat: célja a moralizálás, erkölcsnemesítés.” (Voigt, 1998, 244.). Az állatmesék hősei is nemzet-specifikusak: a magyar népmesék körébe tartozó állatmesék jellegzetes szereplői a róka, a farkas, a medve, a tyúk, a kutya, a macska és az egér, továbbá a kiskakas, a magyar nép ismert állatai.

Sokszor az állatmesékben „az igazi mesei elem mindössze annyi: állathősei beszélnek, szót értenek egymással és néha az emberekkel is.” (Tarbay, 1999, 35.).

Az állatmeséknek többféle típusa van. A fabula (*Aesopus, La Fontaine, Heltai Gáspár* meséi) nem a kisgyermeknek való műfaj, hiszen ebben a mesetípustban igen komoly társadalomkritika húzódik meg. Ezekre jellemző az epizód-jelleg, azaz cselekményük egyetlen mozzanatra van kiélezve. A konfliktus pedig nem a cselekményben, hanem a szereplők jellemében mutatkozik meg. Moráljuk nem a megvalósítandó igazság, hanem a társadalmi gyakorlat. Ugyanakkor a gyermekek mégis kedvelik a fabulákat, hiszen rövidek, párbeszédesek, a konfliktus egy dologra kiélezett, bizonyos esetekben humoros, groteszk elemekkel tarkított. Például *A róka meg a gólya* című mesében a róka hossznyakú edényben kapja az ebédet, melybe nem fér bele szája, a gólya pedig lapos tányéron, amiről a csőrével nem tudja felcsipegetni az ételt, így mindkettő hoppon marad.

Az állatmesék másik csoportjába tartoznak azok a mesék, amelyekben az állatok az emberekhez hasonlóan élnek, gondolkodnak, cselekednek. Ezek nagyon kedvesek a gyermekek számára. Vannak közöttük rövidebb, egyszerűbb szerkezetű mesék (például: *Szutyjev: Vidám mesék*), és vannak összetettebbek, bonyolultabbak (például: *Kacor király*). Az állatmese fontos, meghatározó eleme nem a jó mindenképpen való győzelme, hanem a furfang, melynek gyakori következménye, velejárója a humor.

A *legendamesék* alapjai a korakereszténység idejéből származó legendák, melyek egy-egy szent életét vagy életük egy csodálatos epizódját mesélik el. „Az őskeresztények egy-egy szent ünnepnapján a szent történetét hallgatták, s merítették így új erőt a továbbéléshez, meggyőződésük erősítéséhez, a hűséghez. Ezek a legendák, mint a *Biblia Pauperum* képi világa, a legszélesebb tömegekhez szóltak, tehát a mesék elbeszélő módján hangzottak el. Bizonyos népmesei elemek áthangolódtak bennük, de a világ rendje más módon állt helyre, mint a népmesékben: a hős gyakran mártírrá vált, nem támadt fel nagyobb testi erővel – még Szent Sebestyén sem, aki csak túlélte első megnyilaztatását -, de halála után csoda történt, ha az utódok hozzá fordultak.” (*Tarbay, 1999, 37.*)

A *tréfás mesék* általában ostoba emberekről vagy furcsa eseményekről szólnak. Jellegzetes elemei az úgynevezett falucsúfolók, melyek több nép mesekincsében megtalálhatók, a magyar mesekincsben a rátótiádák tartoznak ide. A német mesekincsben Schilda, a jiddis mesekincsben Chelm a bolondok városa.

A *formulamesék* vagy *láncmesék* egyetlen feltétel újabb és újabb feltételeit sorolják fel. A mesében egyetlen mozzanat ismétlődik akár a „végtelenségig”. Ugyanakkor a mozzanat újbóli ismétlődésének van feszültségfokozó hatása. A megoldás hirtelen és váratlanul következik be – és bármikor, bármelyik mozzanat után bekövetkezhet, ha a mesemondó véget akar vetni a történetnek. Közismert, kedves láncmese *A répa, A kesztyű, A kóró és a kismadár*; stb.

A *csalimese* becsapós mese: a mesemondó mesélni kezd, majd hirtelen, a hallgató számára váratlanul abbahagyja a mesét, gyakran játékos ijesztgetéssel, például: *Gyűszű, Fésű, Hadd-el*.

Az egyes mesefajták bemutatásából nem maradhatnak ki a mondák és a mítoszok, melyek nem mesék ugyan, de a mesékkal igen közeli rokonságban állnak.

A mese és a monda rokonságára utal mende-monda ikerszavunk is. A monda olyan igaz történet, amelyet egy mese magyaráz. Vagy más megfogalmazásban: olyan mese-szerű történet, amelynek hiteles magja van. Több fajtája van, például: eredetmondák, hiedelemmondák, történeti és kultúrtörténeti mondák (Komáromi, 2001). *Komáromi Gabriella* a mondák közé sorolja a legendákat is, míg *Tarbay Ede* (1999) a novella-mesék közé sorolja a mondákat és a legendákat is.

„A mítosz olyan történet, amely istenekről szól, és olyan halandókról, akiknek a sorát az istenek irányítják. A legtöbb kultúrában a mítosz és a mese nem különül el egymástól élesen, és együttesen alkotják a népek írásbeliség előtti irodalmát. Az északi nyelvek mindkét formát sagának nevezik.” (Komáromi, 2001, 100.).

A fentiek szinte kizárólag a népmesékre vonatkoznak. Ugyanakkor a meséknek van egy másik igen nagy csoportja, az úgynevezett *műmesék* vagy *irodalmi mesék* csoportja, melyek szerzője ismert, beazonosítható. Már az elnevezés is problematikus: a műmese kifejezés kissé pejoratív, hiszen nyelvünkben a „mű” szó azt is jelenti, hogy valami nem igazi, emiatt az igazihhoz képest értéktelenebb. Az irodalmi jelző azért kifogásolható, mert egyrészt azt sugallhatja, hogy a népmese nem irodalom, másrészt a köznapi jelentésben az irodalmi jelzőhöz egyfajta magas színvonal is kapcsolódik. Ez sajnos, a műmesék vagy irodalmi mesék vonatkozásában nem mindig mondható el.

A műmesék a kifejezetten gyermekeknek készült irodalmi alkotások közé tartoznak. A gyermekirodalom fogalma meglehetősen bizonytalan, a szakirodalomban többféle értelmezés szerepel. A legelfogadhatóbb ezek közül *Tarbay* meghatározása. „A gyermekirodalom a gyermekek számára is alkotott szépirodalmi művek összessége” (*Tarbay*, 1999, 12.), melyek között vannak eredetileg is gyermekeknek írott alkotások, a gyermekek számára adaptált, átigazított művek a népköltészetből és az irodalomból egyaránt, továbbá olyan szövegek is, amelyeket a gyermekek írtak.

Kimondva, kimondatlanul nagy jelentősége van az életkori sajátosságoknak mind az írás mind a válogatás során. Ehhez kapcsolódóan mindig megjelenik a didaxis valamilyen formában és mértékben, a gyermekirodalom nevelő hatása, funkciója, szerepe minden egyes történelmi korszakban deklarált, nyilvánvalóan a gyermekképtől, nevelési elképzelésektől és céloktól, a felnőttnak a gyermek életében, fejlődésében játszott szerepének értelmezésétől függően. Továbbá attól függően, hogy mi a mesélő felnőtt szerepe a gyermek életében. Demokráciákban feltételezhetően nagyobb szerep jut az egyéni választásnak és értelmezésnek, fontos az élmény, diktatúrákban a kínálat erősen cenzúrázott és az értelmezés is befolyásolt.

Ugyanakkor az irodalom elsődleges funkciója a gyönyörködtetés: „Az irodalom a felnőttnek és ösztönösen a gyerekeknek örömet, gyönyörűséget jelent, és választ a ki nem mondott gondolatokra”. (*Tarbay*, 1999, 12.). Hasonló gondolat fogalmazódik *Ipolyi Arnold* mese-definíciójában is, amit *Arany László* idéz: „Mesének pedig hívja kizárólag az olyan elbeszéléseket, amelyeket sem az elbeszélő, sem a hallgató igaznak nem tartanak, melyek sohasem megtörtént dologként, hanem mint költemények, gyönyörködtetésül járnak szájról szájra.” (*Arany*, 1867, 1960, 217-218.). Pedagógiai szempontból ez meghatározó jelentőségű gondolat. Arra hívja fel a figyelmet, hogy az iro-

dalmi alkotások elsődleges célja a gyönyörködtetés: csak az a mű járulhat hozzá a gyermek fejlődéséhez, ami örömet okoz számára.

A műmesék között számtalan szívet gyönyörködtető alkotás van, közöttük igen sok klasszikus, melyek generációk egész sorának felnövekedését segítették. Sajnos, szép számmal találhatók azonban olyanok is közöttük, amelyeknek írói nem igazán ismerik és értik a gyermeklelket. Külön csoportot alkotnak a mesékkal némi rokonságot mutató elbeszélések, történetek, melyek jórészt gyermekhősökről szólnak ugyan, a gyermekek természetes életközegében játszódnak (otthon, óvodában, iskolában, játszótéren), de gyakran hiányoznak belőlük a mesét jellemző értékek. A történetek meglehetősen egyedi élethelyzetet és élményt dolgoznak fel, esetenként nehéz azonosulni a bennük leírtakkal. Gyakran nem a mese törvényszerűségeinek megfelelően keverednek bennük a valóságos és a fantasztikus elemek, a csoda konkrét helyzetekhez kapcsolódik és a gyermeki mágikus gondolkodás nem kellő értésére épül. Ez könnyen összezavarhatja a gyermekekben azt, ami a valóságos, azzal, ami nem az.

A meseszerű elbeszélés a sztereotipizálás új formáját hozza létre, amely elsősorban a nyelvhasználatban nyilvánul meg. „Kialakul egy olyan mesenyelv, amely egy elképzelt vagy még inkább normaként kezelt „gyereknyelven” vagy „gyermeki észjáráson” alapul.” (*Boldizsár*, 1997, 197-198.). Ez teszi ezeket a történeteket esetenként mesterkéltté, gyermek-idegenné. Néhányuk silányra sikeredett tanmese. A jó mese a gyermek pillanatnyi pszichés szükségleteihez igazodva, a mesélő és a mesét hallgató számára nem tudatosítható formában segíti elő a lelki harmónia megteremtését. A tanmese többé-kevésbé explicit módon azt sugallja, hogy a belső harmónia csak akkor áll helyre, ha a gyermek képes bizonyos elvárásoknak megfelelően viselkedni.

A mesék, a mesefajták sajátosságainak ismerete elősegítheti a mesélésre szánt mesék megválasztását. Az 5. fejezetben szereplő 50 mese kiválasztása többek között a különböző mesék sajátosságainak figyelembevételével történt (a kiválasztás alapvető feltételeinek ismertetését lásd később).

A MESÉLÉS SPONTÁN SZOCIALIZÁCIÓS HATÁSA

A mesélés általános funkciója, hogy élményaktiválással hozzájáruljon a spontán szocializációhoz. A mesélés funkciója természetesen csak akkor érvényesülhet, ha elmeséljük (elolvassuk, képi, mozgóképi változatát megnézzük – mi csak az élő, személyes meséléssel foglalkozunk). A mesélő és a mesehallgató szempontjából a mesélés aktuális funkciója az élménynyújtás, illetve az élményhez jutás. Élmény nélkül a mesélés szocializációs hatása nem teljesülhet. Élmény nélkül nem lehetséges az *önkéntelen, spontán* befogadó tanulás: a motívumok, információk/ismeretek konstruálódása, tárolása. Az élménynyújtáson, vagyis a motívum-konstruálódáson és a motívum-tároláson kívül a mesélés spontán szocializációt segítő funkcióját felbontva a cselekményes leíró (narratív) ismeretközléssel mindenekelőtt a *szociális motívumok és készségek fejlődését segíti, és az anyanyelv, a gondolkodás* fejlődéssegítésének alapvető jelentőségű eszköze. Ebben az alfejezetben a mesélés szociális motívumokat, készségeket, anyanyelvet és gondolkodást fejlesztő spontán hatását tekintjük át.

5. CSOPORTOS BESZÉLGETÉSRE ELŐKÉSZÍTETT MESÉK

Nyitrai Ágnes

A fejezet négy részből áll: a bevezető tájékoztatóból, a meseválasztást segítő táblázatból, a fejlődéssegítő csoportos beszélgetésre feldolgozott 50 meséből, valamint a mesék forrásainak jegyzékéből.

ÁLTALÁNOS TÁJÉKOZTATÓ

A bevezető tájékoztató célja az 50 mese fejlődéssegítő szándékú felhasználásának előkészítése. Ezt a célt szolgálják a fejezetekben, főleg a fejezetek végén szereplő módszertani javaslatok. Most ezek kiegészítésére, az általános jellegű ajánlások összefoglalására kerül sor. Ez a legfontosabb elemek ismétlésével jár, hogy ne kelljen azokat a fejezetekben keresgélni.

Az alábbi táblázatban a mesék sorszáma a mesélésre sorra kerülő mese kiválasztását segíti (a mesék címe előtt is szerepel a mese sorszáma). Ugyanis a mesélést azokkal a mesékkel előnyös kezdeni, amelyeket a pedagógus legjobban kedvel, és amelyeket tapasztalatai szerint a gyermekek is szeretnek. Célszerű átnézni a táblázatban a mesék címeit, és kedveltség szerint megjelölni a fontosabb meséket. A kiválasztás másik javasolt szempontja a meséből kiemelt összefüggés fajtája, amit a sorszám alatti formula és az összefüggésfajta megfogalmazása mutat. Az egymást követő csoportos beszélgetések összefüggései lehetőleg különböző fajtájúak legyenek.

Az 50 mese mindegyike négy egységből áll. A lapok páros oldalán szerepel a mese. Alatta a kiválasztott egyedi összefüggés általános összefüggéssé alakítása, az összefüggés fajtájának és realitásának feltárása. Ez a rész a pedagógusnak szól. Ezt az értelmező tájékoztatót minden mese esetében a csoportos beszélgetés előtt alaposan tanulmányozni kell, hogy a pedagógus számára jól ismert és megértett legyen az az összefüggés, amelyre a csoportos beszélgetés javasolt köznyelvi kérdései vonatkoznak. A páros oldal alsó felében szerepel egy rajz/illusztráció, amely egy a csoportos beszélgetés szempontjából lényeges elemet szemléltet, és amely elősegítheti a mese tartalmának befogadását, konstruálását. Ezt az ábrázolást célszerű megmutatni a mesélés előtt, amikor a motíváló/előkészítő mondatok elhangzanak. Természetesen a pedagógus bevált szokásainak megfelelően járhat el a szemléltetéssel, más képeket is használhat. A lényeg az, hogy a szemléltetés ne váljon iskolás magyarázattá, inkább az élménykínáló motíválás eszköze legyen.

A mesével szemben lévő páratlan oldalon szerepelnek a csoportos beszélgetésre előkészített javasolt kérdések. A csoportos beszélgetést olyan mesék tartalmaival lehet örömet okozóan, eredményesen végezni maximum 5-10 perc időtartamban, amely meséket már sokszor hallottak, jól ismernek, esetleg egyes elemeit lerajzolták, dramatizálták is. Egy meséhez tartozó teljes beszélgetés két-három alkalommal valósulhat meg.

Minden meséhez ötféle kérdéscsoport tartozik a 4-8 évesekhez alkalmazkodó köznyelvileg megfogalmazott kérdésekkel. A **felidéző beszélgetés** funkciója azoknak a tartalmaknak az emlékezetbe idézése, amelyek a további kérdéscsoportokhoz szükségesek. E funkció mellett (amint a további kérdéscsoportok is) az anyanyelv, a relációszókincs fejlődését segítik. A felidéző beszélgetés kérdései szemléltetés jellegűek. A csoportos beszélgetés ebben az esetben szabadon változtatható, gazdagítható a gyerekek igényeinek megfelelően. A **véleménykérő**, a **kitaláló** és az **alkalmazó beszélgetés** az összefüggés-kezelés fejlődésének segítését szolgálja (a 3. fejezet végén leírtaknak megfelelően járjunk el). A **gondolatbefejező beszélgetés** a következtetés négy egyszerű sémájának elsajátítását segíti. Javasoljuk, hogy az itt szereplő négy feladatot szó szerint olvassuk fel. Hibás válasz esetén közöljük a helyes választ (a részletes javaslatokat lásd a 4. fejezet végén).

A MESEVÁLASZTÁS SEGÍTŐJE

S = sorszám; ÖF = összefüggés-fajta

S. ÖF.	Cím	Általános összefüggés V. = valahányszor M. = mindannyiszor
1. !O!	A fagyaltárus kocsija	V. valaki azt mondja, hogy „most elég”, a fagyaltos kocsi M. biztosan abbahagyja a fagyaltkészítést, de csak akkor .
2. !O?	A farkas, a róka meg a tyúk	V. a farkas kitér a száját, a tyúk M. valószínűleg ki tud belőle repülni, de csak akkor .
3. ?O?	A fiú, aki beleesett a vízbe	V. a fiú a folyóparton megcsúszik, M. valószínűleg beleesik a vízbe, de nemcsak akkor .
4. ?O?	A három kiscica	V. a fekete és a szürke kiscica beugrik a lisztesládába, M. valószínűleg fehérek lesznek, de nemcsak akkor .
5. ?O!	A három kismalac és a gonosz farkas	V. forró vízbe esik a farkas, M. biztos , hogy nagy fájdalmat érez, de nemcsak akkor .
6. ?O?	A hóember	V. Fülelmackó esernyőt ad a hóembernek, a hóember M. valószínűleg nem olvad el a napon, de nemcsak akkor .
7. ?E!	Az állatok vitája	V. egy állat kecske, M. biztos , hogy szereti a friss, illatos szénát, de nemcsak akkor .
8. ?O!	A hollók versengése	V. a sóra víz folyik, a só M. biztos , hogy feloldódik, de nemcsak akkor .

5. CSOPORTOS BESZÉLGETÉSRE ELŐKÉSZÍTETT MESÉK

S. ÖF.	Cím	Általános összefüggés V. = valahányszor M. = mindannyiszor
9. ?O?	A róka meg a rák	V. a rák belesimpaszkodik a róka farkába, M. valószínűleg a rókával egyszerre ér célba, de nemcsak akkor .
10. !O!	A Kék meg a Sárga	V. a kék festék összekeveredik a sárgával, M. biztos , hogy zöld festék lesz belőle, de csak akkor .
11. !E?	A róka és a farkas csikót vesz	V. a farkas túl közel megy a lóhoz, a ló M. valószínűleg orrba rúgja, de csak akkor .
12. ?O!	A kutya, a macska meg az egér	V. az egér megrág egy könyvet, M. biztos , hogy a könyv tönkremegy, de nemcsak akkor .
13. ?O?	A megvendégelt kaftán	V. a tanító szép ruhába öltözik, M. valószínűleg szívesen látott vendég, de nemcsak akkor .
14. ?O?	A nád és a tölgy	V. vihar van, a tölgy M. kidőlh ^{et} , de nemcsak akkor .
15. !O!	A nagyravágyó béka	V. a béka nagyon nagyra akarja felfújni magát, M. biztos , hogy szétpukkad, de csak akkor .
16. ?O?	A nyúl és a békák	V. a békák megijednek valamitől, M. valószínűleg beugrálnak a vízbe, de nemcsak akkor .
17. ?O!	A nyuszi, az őzike meg a répa	V. az őzike eleséget keres, M. biztosan elmegy otthonról, de nemcsak akkor .
18. ?O?	A rászedett kövér ember	V. felfelé fordítja az ember a fejét, a kondér valószínűleg M. leesik a fejről, de nemcsak akkor .
19. !E!	A róka és a bakkecske	V. az egyik vödört felhúzzák, a másik M. biztos , hogy leereszkedik, de csak akkor .
20. ?O?	A róka és a holló	V. a holló énekelni kezd, a sajt M. valószínűleg kiesik a csőréből, de nemcsak akkor .
21. ?E?	A róka és a kacsák	V. a kacsák kijönnek a partra, a róka M. valószínűleg elkap egyet, de nemcsak akkor .
22. !O?	A szappanbuborék	V. az öregasszony szappanbuborékokat fúj, a király M. valószínűleg jókedvű lesz, de csak akkor .

5. CSOPORTOS BESZÉLGETÉSRE ELŐKÉSZÍTETT MESÉK

S. ÖF.	Cím	Általános összefüggés V. = valahányszor M. = mindannyiszor
23. ?O?	Két kiskecske	V. a kiskecskék verekedés közben megcsúsznak a hídon, M. valószínűleg belepottyannak a vízbe, de nemcsak akkor .
24. ?O!	A varga, a szikra meg a bab	V. szikra pattan a szalmahídra, a szalmahíd M. biztosan meggyullad, de nemcsak akkor .
25. ?E!	Áprilisi tréfa	V. az asszony sületlenségeket beszél, M. többé nem hisznek neki, de nemcsak akkor .
26. !O?	Az ifjúság forrása	V. valaki iszik az ifjúság forrásából, M. valószínűleg megfiatalodik, de csak akkor .
27. !E!	Az okos leány	V. a lány aranycérnát akar fenni a kenderből, M. biztos , hogy aranyorsót kell hozzá szereznie, de csak akkor .
28. ?O?	Az oroslán és az egér	V. az egér szétrágja a kötelet, az oroslán M. valószínűleg kiszabadul, de nemcsak akkor .
29. !E?	Az orsóba rejtett kulcs	V. a lánynak kedve van a munkához, M. valószínűleg gyorsan tud fenni, de csak akkor .
30. ?O!	Borsószem királykisasszony	V. a lány érzékeny bőrét megnyomja a borsószem, M. biztos , hogy kék-zöld lesz, de nemcsak akkor .
31. ?O!	Csengőt a macskákra!	V. csengő van a macska nyakában, az egerek M. biztos , hogy hallják, ha közeledik, de nemcsak akkor .
32. ?O!	Egy szem borsó	V. a borsószem elveszik a szalma között, a fiú M. biztosan nyugtalanul alszik, de nemcsak akkor .
33. ?O?	Én is megnövök	V. Fülesmackó kiáll az esőre, M. valószínűleg azt hiszi, hogy megnő, de nemcsak akkor .
34. ?E!	Fizetés az étel szagáért	V. az ember csak az étel illatát szívja be, M. biztosan nem kell azért fizetnie, de nemcsak akkor .
35. ?O!	Hímzett meggyek	V. Fülesmackó beleesik a pocsolóába, M. biztos , hogy sáros lesz a ruhája de nemcsak akkor .
36. ?O!	Icinke-picinke	V. a macska kiborítja a tejet, az asszony M. biztos , hogy megharagszik a macskára, de nemcsak akkor .

5. CSOPORTOS BESZÉLGETÉSRE ELŐKÉSZÍTETT MESÉK

S. ÖF.	Cím	Általános összefüggés V. = valahányszor M. = mindannyiszor
37. ?O!	Kispipi és Kiséce	V. nem tud Kispipi úszni, M. biztos , hogy elmerül a vízben, de nemcsak akkor .
38. ?O?	Kutya-macska barátság	V. a macska tejfölt eszik, a bajusza általában M. tejfölös lesz, de nemcsak akkor .
39. ?E?	Levél a gyerekeknek	V. a három jóbarát egymás fejére áll, M. valószínűleg eléri a postaládát, de nemcsak akkor .
40. ?O!	Locsolkodás	V. lyukas a vödör, M. biztos , hogy kifolyik belőle a víz, de nemcsak akkor .
41. ?O?	Miért haragudott meg Kelep?	V. zaj van, a halak valószínűleg M. szétrebbennek, de nemcsak akkor .
42. ?E!	Mindentudó doktor	V. az ember mindent tud, M. biztosan azt is tudja, hogy kik a tolvajok, de nemcsak akkor .
43. ?E?	Ugorjunk árkot!	V. a róka felkapaszkodik a farkas hátára M. valószínűleg ki tud ugrani az árokból, de nemcsak akkor .
44. ?E!	Tűz van!	V. Nyuszogó nagy füstöt lát, M. biztos , hogy tűz van, de nemcsak akkor .
45. ?O!	A kis hajó	V. az úszni nem tudó Kispipi, Egérke, Hangyácska és Katicabogárka át akar kelni a patakon, M. biztos , hogy hajót kell építeniük, hogy átkelhessenek, de nemcsak akkor .
46. ?O?	A kiskutya meg a számár	V. megijeszti a számár a gazdaasszonyt, M. valószínűleg kikap tőle, de nemcsak akkor .
47. ?E?	A nyúl meg a tavaszi hó	V. egy nyúlnak fehér a bundája, M. valószínűleg , hogy nem látják meg az üldözői a hóban, de nemcsak akkor .
48. ?O?	A Szél és a Nap	V. erősen süt a nap, M. valószínűleg az ember leveti a köpenyét, de nemcsak akkor .
49. !O!	A róka meg a gólya	V. nem fér bele a róka szája a hosszú nyakú edénybe, M. biztos , hogy nem tud enni belőle, de csak akkor .
50. ?O?	A sajtot osztó róka	V. a róka kettéharapdálással akarja kettéosztani a sajtot, M. valószínűleg semmi nem marad a sajtból, de nemcsak akkor .

Egy kislány és az anyukája olyan szegények voltak, hogy gyakran kenyérre sem tellett nekik. Valahányszor a fagyaltárus arra járt a kocsijával, a kislány sóvárogva nézte, hogy a többi gyerek mohón nyalja a nagy színes, tölséres fagyaltokat. Az árus meg-sajnálta, és neki ajándékozta a kocsiját.

– Ez varázskocsi – mondta – magától készíti a fagyaltot: csak meg kell mondanod, milyet szeretnél. De ha az edények megtelnek, el ne felejts szólni: most elég! Attól a naptól kezdve annyi fagyaltjuk volt, amennyit csak akartak. Egyszer a kislány elment hazulról, és a mama fagyaltot akart enni.

– Csokoládét és pisztáciát – mondta, és a kocsi azon nyomban elkezdett fagyaltot készíteni. Minthogy azonban a mama nem tudta, hogyan kell megállítani, olyan sok fagyaltot gyártott, hogy egész csokoládé- és pisztáciafolyó keletkezett. Már az egész utcát elöntötte a fagyalt, amikor a kislány visszajött, és azt mondta:

– Most elég! – Ám addigra a fagyalt már a házak tetejéig ért, és ha valaki a városba akart menni, utat kellett nyalnia magának a fagyalttengerben.

Aktualizált összefüggés: A fagyaltos kocsi nagyon sok fagyaltot készített, mert csak hosszú idő múlva mondták neki, hogy most elég.

Összefüggés: Csak akkor feltételű és szükségszerű velejárájú okság. ! O !

Kijelentő mondattal: A fagyaltos kocsi magától készítette a fagyaltot, amíg valaki nem mondta, hogy most elég.

Ha...akkor: Ha valaki azt mondta, hogy most elég, akkor a fagyaltos kocsi abbahagyta a fagyaltkészítést.

Valahányszor...mindannyiszor: Valahányszor valaki azt mondta, hogy most elég, a fagyaltos kocsi mindannyiszor **biztosan** abbahagyta a fagyaltkészítést, de **csak akkor**.

Realitás vagy **fikció:** A kislány, a mamája, és a fagyaltárus létezik, ilyen fagyaltos kocsi azonban nem létezik. Ezért ez az összefüggés **fikció**.

BESZÉLGETÉS

Felidéző beszélgetés. Emlékeztek még?

1. Hogyan élt a kislány és az anyukája?
2. Miért ajándékozta a fagyaltárus a kocsiját a kislánynak?
3. Hogyan készítette a fagyaltos kocsi a fagyaltot?
4. Mi történt, ha valaki azt mondta a kocsinak, hogy most elég?
5. Mit kellett mondani, hogy a kocsi abbahagyja a fagyaltkészítést?
6. Miért nem tudta abbahagyni a kocsi a fagyaltkészítést?

Véleménykérő beszélgetés. Mit gondoltok?

1. Mindig abbahagyta a fagyaltos kocsi a fagyaltkészítést, ha valaki azt mondta neki, hogy most elég?
2. Azért hagyta abba a fagyaltos kocsi a fagyaltkészítést, mert valaki azt mondta neki, hogy most elég?
3. Csak akkor hagyta abba a fagyaltos kocsi a fagyaltkészítést, ha valaki azt mondta neki, hogy most elég?
4. Mit gondoltok, más fagyaltos kocsi is abbahagyja a fagyaltkészítést, ha azt mondja valaki neki, hogy most elég?
5. A valóságban létezik olyan fagyaltos kocsi, amelyik addig ontja a fagyaltot, amíg azt nem mondják neki, hogy „most elég”?

Kitaláló beszélgetés. Találjátok ki, hogy...

- mit kellett mondani a fagyaltos kocsinak, ha valaki fagyaltot akart készíttetni?
- mi lehetett az oka annak, hogy a fagyaltos kocsi nem hagyta abba a fagyaltkészítést?

Alkalmazó beszélgetés. Mit lehet tenni, ...

- ha azt akarjuk, hogy valami folytatódjon?
- ha azt akarjuk, hogy valami ne folytatódjon?

Gondolatbefejező beszélgetés. Fejezzétek be, amit abbahagyok!

1. Ha valaki azt mondja, hogy most elég, akkor a fagyaltos kocsi abbahagyja a fagyaltkészítést. Valaki azt mondta, hogy most elég, tehát... (*a fagyaltos kocsi abbahagyta a fagyaltkészítést*).
2. Ha senki sem mondja, hogy most elég, akkor a fagyaltos kocsi nem hagyja abba a fagyaltkészítést. A fagyaltos kocsi abbahagyta a fagyaltkészítést, tehát... (*valaki azt mondta, hogy most elég*).
3. Vagy valaki azt mondja, hogy most elég, vagy a fagyaltos kocsi nem hagyja abba a fagyaltkészítést. A fagyaltos kocsi még nem hagyta abba a fagyaltkészítést, tehát... (*még senki sem mondta, hogy most elég*).
4. Ha senki sem mondja, hogy most elég, akkor a fagyaltos kocsi nem hagyja abba a fagyaltkészítést, és ha nem hagyja abba a fagyaltkészítést, akkor mindent eláraszt a fagyalt. Tehát, ha senki sem mondja, hogy most elég, akkor... (*mindent eláraszt a fagyalt*).